

Nederlandse Taalunie

Expertisecentrum Literair Vertalen

Literair vertalen: van twee kanten bekeken

Vertalers en uitgevers aan het woord

Kris Humbeek
Francine Smink

Eindredactie: Maurice Vandebroek

ru

Nederlandse Taalunie

Expertisecentrum Literair Vertalen

Literair vertalen: van twee kanten bekeken

Vertalers en uitgevers aan het woord

- Samenvatting van de enquête *Informatie-uitwisseling in het literaire veld in Vlaanderen en Nederland*
- *deelonderzoek: literaire vertalers* - Humbeeck, K., Van Sprundel, I. e.a. (2006) - Universiteit Antwerpen - Erasmus Universiteit Rotterdam
- Verslag van onderzoek onder uitgevers naar vertalers. Francine Smink

Eindredactie: Maurice Vandebroek

ru

© 2008 Nederlandse Taalunie

Vormgeving en productiemanagement: bureau H.

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photocopy, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

ISBN: 978-90-70593-11-7

NUR: 611

Woord vooraf

Literair vertalers staan in de belangstelling. Terecht. Zij verruimen onze blik op de wereld en stellen onze wereld open voor anderen. Literair vertalen is geen kwestie van een tekst overzetten van de ene taal in de andere. Een vertaler is een culturele bemiddelaar. Behalve talent is daarvoor veel oefening en kennis nodig.

Maar hoe zit het precies met die literair vertalers? Wie zijn dat, hoe zien hun loopbanen eruit, welke opleidingsbehoeften hebben zij? Voor u ligt het verslag van een onderzoek dat antwoord probeert te geven op dergelijke vragen. Het is tevens aangevuld met gegevens uit een enquête onder Nederlandse en Vlaamse uitgevers van vertaalde literatuur. De resultaten van het onderzoek droegen bij aan de recent verschenen publicatie: *Overigens schitterend vertaald; voor het behoud van een bloeiende vertaalcultuur*, waarin het belang van de aanwas van literair vertalers centraal staat. De resultaten zijn echter ook op zichzelf waardevol. Wij willen ze daarom aan belangstellenden niet onthouden.

De Nederlandse Taalunie liet het onderzoek uitvoeren in samenwerking met het Expertisecentrum Literair Vertalen. In 2000 richtte de Taalunie dit centrum op met als doel bij te dragen aan de verdere professionalisering van vertalers in en uit het Nederlands. Het werk van het Expertisecentrum geeft mede invulling aan *Nederlands zonder drempels*, het motto van het beleid van de Taalunie in de periode 2008 – 2012. Mede dankzij literaire vertalingen zijn wij in staat culturele drempels te nemen; een belangrijke voorwaarde voor een steeds internationaler wordende wereld

De weg van de literair vertaler is zeker niet altijd zonder drempels. Het is in het belang van alle taalgebruikers om hierin verbetering aan te brengen. De gegevens in dit verslag bieden hierbij een houvast.

Graag dank ik op deze plaats de onderzoekers Kris Humbeek en Francine Smink en alle anderen die een bijdrage hebben geleverd.

Linde van den Bosch, algemeen secretaris van de Nederlandse Taalunie

Hoe is het nu echt gesteld met de literair vertalers in Vlaanderen en Nederland? Hoe zijn ze op de markt gekomen, met of zonder bijzondere opleiding? Voelen ze zich gewaardeerd, hoe komen ze aan opdrachten en belangrijk: wat is hun carrièreperspectief? Onder impuls van de beleidsraad van het Expertisecentrum Literair Vertalen, dat toen nog Steunpunt heette, werd in 2005 een onderzoek uitgevoerd onder literair vertalers in het Nederlands. Aan 753 in Nederland en Vlaanderen actieve vertalers werd gevraagd naar de eigen bevindingen: naar de invloed van het culturele bestel op hun individuele loopbaan, waar zij hun informatie vandaan haalden en welke betekenis literaire organisaties voor hun positie in het veld hadden. Samen met de drie literaire fondsen werden deze vragen ingebed in een grootscheeps onderzoek dat de Nederlandse Taalunie deed naar de situatie van het letterenveld in ons taalgebied. Speciale aandacht ging daarbij uit naar de groep van beginnende literair vertalers, zij die hun eerste stappen zetten op een pad dat door de gevestigde collega's niet altijd wordt gekenschetst met een woord dat het enorme culturele belang van het literair vertalen weerspiegelt: rooskleurig.

De uitkomsten van deze culturele veldanalyse vroegen om aanvullend onderzoek. Zowel door de vertalers als door de initiatiefnemers werden twee wensen uitgesproken. Een ervan, een harde analyse van de financiële situatie van de vertalers, blijft vooralsnog op de verlanglijst staan, al is hier en daar al verkennend onderzoek gedaan. De tweede wens werd wel gerealiseerd. De belangrijkste partner in het culturele bestel zijn voor de literair vertalers de uitgevers, die op hun beurt afhankelijk zijn van de kwaliteit van het werk dat de vertalers bieden. Anders dan bij de vertalers werd niet kwantitatief gewerkt. Negen vooraanstaande uitgevers in Nederland en Vlaanderen werden geïnterviewd om hun inzichten in de positie van literair vertalers te achterhalen. De vragen werden verbonden met de uitkomsten van de veldanalyse onder vertalers en aangevuld met punten die werden aangedragen door de beleidsraad van het Expertisecentrum Literair Vertalen. Daarin hebben zitting het Vlaams Fonds voor de Letteren, het Nederlandse Fonds voor de Letteren, het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds en de Nederlandse Taalunie. Het Expertisecentrum is direct gekoppeld aan de academische wereld in Nederland en Vlaanderen, zodat je met recht kunt zeggen dat de partijen die ertoe doen in deze culturele sector, gehoord zijn. Dat levert het beeld op van een levendige, zelfbewuste vertaalcultuur die ook in de komende decennia de kwaliteit die zij nu biedt, wil blijven garanderen. Het Expertisecentrum Literair Vertalen zal er alles aan doen om hieraan mee te helpen.

Ton Naaijkens, Expertisecentrum Literair Vertalen

Inhoud

Woord vooraf	3
Linde van den Bosch	3
Ton Naaijkens	5
1. Inleiding	9
2. Hoe kijken literair vertalers zelf aan tegen hun werk?	9
2.1 Enquête <i>Informatie-uitwisseling in het literaire veld in Vlaanderen en Nederland - deelonderzoek: literaire vertalers</i>	11
2.2 Een antwoord op algemene vragen over vertalers en literair vertalen	11
Hoe is de verdeling van literair vertalers over Nederland en Vlaanderen?	11
Literair vertalen in hoofdberoep of in bijberoep?	12
Welk geslacht en welke leeftijd hebben literair vertalers?	12
Welke brontalen zijn populair?	12
Kunnen vertalers leven van het vertalen van literatuur?	12
2.3 Institutionele factoren en de individuele loopbaan van vertalers	13
Hoe gemotiveerd moeten literair vertalers zijn?	13
Welke verwachtingen hebben literair vertalers?	13
Zijn er naast geldgewin nog voordelen die literair vertalers belangrijk vinden?	14
Hebben Vlaamse vertalers het moeilijker dan hun Nederlandse collega's?	14
Hoe pakken literair vertalers het eerste contact met de uitgever aan?	14
In welke genres zijn beginnende literair vertalers actief?	15
Wat vinden literair vertalers zelf van het boekenaanbod?	15
2.4 Het informatiegedrag van literair vertalers en hun concrete behoeften	16
Waar haalt een literair vertaler informatie over zijn vakgebied?	16
Bij welke organisaties hoopt een literair vertaler specifieke informatie te vinden?	16
2.5 Organisaties in het literaire veld en de literair vertaler	17
Welke organisaties in het literaire veld vindt de literair vertaler belangrijk?	17
2.6 Besluit	18
3. Wat vinden uitgevers van de literair vertalers met wie ze werken?	19
3.1 Onderzoek onder uitgevers naar vertalers	19
3.2 Het standpunt van de uitgevers	19
Hoe gaat een uitgever op zoek naar een literair vertaler?	19
Wie bepaalt welk boek vertaald wordt?	20
Voor welke talen is het moeilijker een vertaler te vinden?	20
Welke vertaler voor welk genre?	20
Hoe belangrijk is ervaring bij literair vertalen?	20
Hoe gaan uitgevers om met kwaliteit?	21
Welk traject legt een vertaling af?	21
Hoe belangrijk is de kwaliteit van redacteurs, persklaarmakers en correctoren?	21
Hoe graag werken uitgevers met Vlaamse vertalers?	22
Hoe ziet de financiële kant van de zaak eruit?	22
Verdienen vertalers te weinig?	22
Hebben uitgevers waardering voor de literair vertalers met wie ze werken?	23
Zijn uitgevers bekend met het Expertisecentrum Literair Vertalen?	23
Aan welke informatie over literair vertalen en literair vertalers hebben uitgevers behoefte?	23
3.3 Besluit	23
4. Samenvatting	25
Literatuur	27
Bijlage: nuttige adressen voor literair vertalers	29

Hoofdstuk 1

Inleiding

Vertalingen zijn belangrijk voor de Nederlandstalige boekenmarkt: ze omvatten meer dan de helft van de fictietitels die in Vlaanderen en Nederland verschijnen. Het betreft natuurlijk niet alleen literaire werken, ook ‘spannende’ en ‘romantische’ verhalen, zoals de Bouquetreeksboeken, nemen hier een grote plaats in. Maar dat gegeven doet niets af aan de prominente rol die vertalingen spelen in de literaire wereld. De vraag is of de positie die vertalers bekleden in het literaire veld in Vlaanderen en Nederland daarmee overeenstemt.

Voelen literair vertalers naar het Nederlands zich eigenlijk gewaardeerd door de andere literaire spelers (uitgevers, critici, consumenten)? En kunnen ze hun brood verdienen door literatuur te vertalen? Of houden ze financieel het hoofd boven water door ook en misschien zelfs vooral de bovenvermelde spannende en romantische fictie te vertalen? Hoe komen vertalers aan opdrachten en wat zijn hun carrièreperspectieven?

Over deze en nog zo'n vijftig andere kwesties handelde een online enquête in de zomer van 2005, waarin literair vertalers ondervraagd werden die actief zijn in Vlaanderen en Nederland. Hoofdstuk 2 van deze publicatie is een samenvatting van de resultaten van het onderzoek, uitgevoerd door de Universiteit Antwerpen en de Erasmus Universiteit van Amsterdam*. Het volledige cijfermateriaal en een uitgebreide en gedetailleerde tekst van Kris Humbeek vindt u op de website van de Nederlandse Taalunie: www.taalunieversum.org/literatuur/publicaties/

Een samenvatting ervan vindt u ook in het tijdschrift over vertalen *Filter*, jaargang 13, nr. 2**.

In 2007 volgde een kwalitatief onderzoek naar de standpunten van literaire uitgevers over vertalers. Daarvoor werden negen uitgevers in Nederland en Vlaanderen geïnterviewd aan de hand van een uitgebreide vragenlijst. Hoofdstuk 3 van deze publicatie behandelt de resultaten van dit onderzoek.

* Humbeek, K., Van Sprundel, I. e.a. (2006). Informatie-uitwisseling in het literaire veld in Vlaanderen en Nederland - deelonderzoek: literaire vertalers. Universiteit Antwerpen - Erasmus Universiteit Rotterdam. www.taalunieversum.org/literatuur/publicaties/

** Humbeek, K. (2006). Literaire vertalers naar het Nederlands: een veldanalyse. In: *Filter*, jrg.13, nr. 2, p. 6-16.

Hoofdstuk 2

Hoe kijken literair vertalers zelf aan tegen hun werk?

2.1 *Enquête Informatie-uitwisseling in het literaire veld in Vlaanderen en Nederland - deelonderzoek: literaire vertalers*

Vertalingen nemen een belangrijke positie in op de Nederlandstalige boekenmarkt. Hoe schatten literair vertalers hun positie in de literaire wereld zelf in? Voelen ze zich gewaardeerd? Halen zij voldoende inkomen uit literaire vertalingen of zijn ze daarnaast financieel afhankelijk van andere opdrachten? Over deze en nog zo'n vijftig andere kwesties handelt een online enquête uit 2005, waarbij 753 in Vlaanderen en Nederland actieve vertalers werden benaderd. In het onderzoek komen drie belangrijke aspecten aan bod:

- Welke institutionele factoren hebben een invloed op de individuele loopbaan van literair vertalers?
- Waar halen deze vertalers informatie en aan welke informatie hebben zij het meeste behoefte?
- Welke rol spelen literaire organisaties en (belangen)verenigingen bij het uitbouwen van hun carrière?

De enquête past in een breder opgezet onderzoek naar informatiebehoeften in het literaire veld, dat in opdracht van de Nederlandse Taalunie en mede op vraag van het Expertisecentrum Literair Vertalen werd uitgevoerd door de Universiteit Antwerpen en de Erasmus Universiteit Rotterdam. Het volledige cijfermateriaal en de uitgebreide en gedetailleerde tekst vindt u op de website van de Nederlandse Taalunie: www.taalunieversum.org/literatuur/publicaties/

2.2 Een antwoord op algemene vragen over vertalers en literair vertalen

Hoe is de verdeling van literair vertalers over Nederland en Vlaanderen?

In totaal vulden 157 literair vertalers de vragenlijst in. Op 14 vertalers na woonden deze allemaal in Vlaanderen of Nederland. 80% ervan hadden de Nederlandse nationaliteit, wat overduidelijk niet overeenkomt met de verhouding tussen de respectieve bevolkingsaantallen van Nederland en Vlaanderen.

De lagere cijfers aan Vlaamse kant betekenen niet dat Vlaamse vertalers minder interesse hebben voor dit soort onderzoek, integendeel. Van de (overwegend Vlaamse) literair vertalers met wie het Vlaams Fonds voor de Letteren contact opnam, vulden 25 % de enquête in, tegenover 18% van de door het Nederlands Fonds voor de Letteren benaderde (overwegend Nederlandse) vertalers.

Het verschil is te verklaren door het feit dat er opmerkelijk minder Vlaamse dan Nederlandse literair vertalers actief zijn. Dat bleek al toen de onderzoekers als voorbereiding van de enquête een eerste inventaris maakten van literaire vertalingen die in het hele taalgebied op de markt kwamen in de tweede helft van 2004. Als basis hiervoor gebruikten ze de Belgische Bibliografie en de Nederlandse Bibliografie/A-lijst. In Nederlandstalig België waren er 115 vertalers actief voor boeken in de categorieën 'proza' en 'kinder- en jeugdliteratuur', voor de helft overigens Nederlanders, zo bleek na een kleine doorlichting. In Nederland waren er voor boeken in beide categorieën zo'n 550 vertalers actief, voor zover kon worden nagegaan grotendeels van Nederlandse nationaliteit.

Deze inventaris ging slechts over een halfjaar en bovendien waren bepaalde groepen vertalers niet meegeteld: zowel vertalers van poëzie en essay als vertalers die slechts occasioneel literatuur vertalen, naast hun hoofdactiviteit als technisch vertaler of omdat ze van beroep helemaal geen vertaler zijn, en die toevallig niet actief waren in de tweede helft van 2004. Het is mogelijk dat Vlamingen in deze categorieën beter vertegenwoordigd zijn dan als literair vertalers in hoofdberoep. Dat zou er dan weer

op kunnen wijzen dat het voor Vlamingen extra moeilijk is om literaire vertaalopdrachten in de wacht te slepen, een hypothese die ondersteund lijkt te worden door het relatief hoge aantal bij de Vlaamse belangenvereniging Diapason aangesloten Vlaamse vertalers.

De onderzoekers besloten om bij de verwerking van de enquêteresultaten systematisch te speuren naar verschillen tussen de antwoorden van Vlaamse en die van Nederlandse vertalers. Bovendien vroegen ze de deelnemers aan de enquête expliciet of er naar hun gevoel gesproken kon worden van grote concurrentie tussen Vlaamse en Nederlandse literair vertalers en of Vlamingen eventueel benadeeld werden door bepaalde mechanismen in de literaire uitgeverwereld.

Literair vertalen in hoofdberoep of in bijberoep?

Meer dan 80% van deelnemers aan deze enquête noemt zichzelf literair vertaler. Drie kwart ervan heeft er zijn hoofdberoep van gemaakt en besteedt gemiddeld 80% van zijn werktijd aan het vertalen van literatuur. Het overblijvende kwart zelfverklaarde literair vertalers is technisch vertaler in hoofdberoep en besteedt gemiddeld 20% van zijn werktijd aan het vertalen van literatuur. In deze laatste categorie zijn er wel vier keer meer Vlamingen dan Nederlanders.

Ook bij de deelnemers aan de enquête die een ander hoofdberoep dan vertaler opgeven, zijn er in verhouding meer Vlamingen. De helft van de Vlaamse vertalers van literaire teksten bevindt zich in deze situatie, tegenover ongeveer een kwart van de Nederlandse vertalers. Deze occasionele literair vertalers besteden gemiddeld 16 tot 17 % van hun werktijd aan het vertalen van literatuur.

Welk geslacht en welke leeftijd hebben literair vertalers?

Uit de resultaten van de enquête blijkt dat zowel aan Vlaamse als aan Nederlandse kant zes op de tien vertalers van literaire teksten vrouwen zijn. Vlaamse literaire vertaalsters blijken in vergelijking met hun Nederlandse collega's wel opvallend jong te zijn, gemiddeld 39,5 jaar. De gemiddelde Nederlandse vertaalster in de enquête is 47,5 jaar. Dat leeftijdsverschil, zij het wat minder uitdrukkelijk, bestaat ook bij de mannelijke vertalers. Over het algemeen blijkt de gemiddelde Nederlandse vertaler (man of vrouw) gemiddeld zeven jaar ouder te zijn dan zijn of haar Vlaamse collega. Die Vlaamse vertaler of vertaalster is gemiddeld 41 jaar en heeft een gemiddelde vertalerloopbaan van 13,5 jaar. De Nederlandse vertaler of vertaalster is gemiddeld 48 jaar en heeft een gemiddelde vertalerloopbaan van 15,5 jaar.

Kortom, in Vlaanderen zijn meer jonge vertaalsters actief dan in Nederland, maar deze in Nederland zijn door de bank genomen op wat jongere leeftijd met vertalen begonnen. Uiteindelijk blijkt de gemiddelde Nederlandse vertaler slechts twee jaar langer aan het vertalen te zijn dan zijn of haar Vlaamse collega. Toch blijft het gemiddelde leeftijdsverschil opvallend. Om het nog eens van een andere kant te bekijken: drie op de vijf Nederlandse vertalers in deze enquête zijn tussen de veertig en zestig jaar oud; bijna evenveel Vlaamse vertalers zijn jonger dan veertig jaar.

Welke brontalen zijn populair?

Wat de keuze van een primaire brontaal betreft zijn er ook duidelijke verschillen tussen Vlaamse en Nederlandse vertalers. Dat is wellicht te wijten aan het respectieve taalonderwijs. Vlamingen vertalen meer uit het Frans dan hun Nederlandse collega's (33% tegenover 9,5%), terwijl Nederlanders meer uit het Engels vertalen dan hun Vlaamse collega's (57,8% tegenover 33,3%). Voor Nederlandse vertalers zijn het Portugees en het Spaans belangrijkere primaire brontalen dan voor Vlaamse vertalers. De vertalers uit het Chinees, Hebreeuws, IJslands, Irakees, Pools, Tsjechisch, Turks en Zuid-Afrikaans die deelnamen aan de enquête zijn zonder uitzondering Nederlanders. Het Italiaans en het Duits zijn dan weer belangrijkere primaire brontalen voor Vlaamse dan voor Nederlandse vertalers.

Kunnen vertalers leven van het vertalen van literatuur?

Het is opvallend dat Nederlandse vertalers beduidend meer inkomen genereren uit literaire vertalingen dan hun Vlaamse collega's (ongeveer 65% tegenover 27%). Ze blijken naar verhouding dan ook veel meer tijd aan die activiteit te besteden (ongeveer 67% tegenover 34%). Dat is tot op zekere hoogte logisch: er zijn er in verhouding tot het respectieve bevolkingsaantal niet alleen meer Nederlandse

dan Vlaamse vertalers van literaire teksten actief, verhoudingsgewijs zijn er ook aanzienlijk meer Nederlandse dan Vlaamse literair vertalers in hoofdberoep. Ongeveer zeven op de tien Nederlandse deelnemers aan de enquête vertalen literatuur in hoofdberoep, tegenover niets eens een op de vier Vlaamse respondenten. Meer dan voor Nederlanders is het vertalen van literaire teksten voor Vlamingen een nevenactiviteit, misschien omdat deze laatsten het moeilijker hebben, of denken te hebben, om als professionele literair vertaler een plaats te veroveren op de literaire markt. Daarom vertalen ze literatuur naast hun beroepsbezigheden als technisch vertaler, docent in het middelbaar of hoger onderwijs, ambtenaar, commercieel consultant, communicatieverantwoordelijke bij een internationaal verzekeringsbedrijf, psychotherapeute of medewerker van de Poolse Dienst voor Toerisme.

2.3 Institutionele factoren en de individuele loopbaan van vertalers

Hoe gemotiveerd moeten literair vertalers zijn?

Man of vrouw, Vlaming of Nederlander, over één aspect zijn alle deelnemers aan de enquête het eens: wie een carrière wil als vertaler van literaire teksten heeft naar eigen zeggen niet voor het gemakkelijkste beroep gekozen. Volgens de meeste vertalers is het flink doorbijten voor ze een plaatsje kunnen veroveren op de literaire markt. Ze verklaren in de eerste twee jaar af te moeten rekenen met tal van problemen en weerstanden. Bijna iedere vertaler voelt zich door zijn vooropleiding opgewassen voor de taak en helemaal klaar voor het literaire werk. Maar in het begin van hun beroepsloopbaan ondervinden de meeste literair vertalers problemen door een gebrek aan concrete vertaalervaring en een te klein aanbod van vertaalopdrachten. Bovendien waren beginnende vertalers vaak teleurgesteld over het financiële rendement van de tijd die ze investeerden in het vertalen van literatuur.

Toch is de overgrote meerderheid van de geënquêteerden blijven vertalen. Slechts tien respondenten verklaarden als vertaler werkelijk afgehaakt te hebben, bijna drie keer zoveel Vlamingen als Nederlanders. Nog eens tien respondenten gaven het literaire vertalen voor minstens enige tijd op of beschouwden deze activiteit sindsdien als bijkomstig. Toch heeft meer dan de helft van die ex-vertalers in de laatste drie jaar (2003-2005) nog een vertaling gepubliceerd.

Van de twintig hele en halve opgevers uit de enquête verwacht de helft dat ze in de toekomst nog wel eens literatuur zullen vertalen. Slechts twee Vlamingen en twee Nederlanders hebben naar eigen zeggen voorgoed afgehaakt als vertaler. Het tekort aan vertaalopdrachten en het geringe financiële rendement gaven de doorslag voor die beslissing.

Welke verwachtingen hebben literair vertalers?

Vlaamse en Nederlandse vertalers hebben dezelfde toekomstverwachtingen. 80% verwacht over vijf jaar nog altijd vertaalwerk te doen, meer dan 25% is daar zelfs zeker van. Minder dan 10% denkt dat hij over vijf jaar geen literaire teksten meer zal vertalen. Literair vertalers geven het niet snel op, ook al omdat er naast het financiële andere argumenten zijn om door te gaan. Heel wat deelnemers vinden een zeker literair prestige belangrijk en putten veel vertaalplezier uit hun literaire activiteiten.

Het plezier in taal, het mogen spelen met woorden en de liefde voor literatuur en het boek beïnvloeden in hoge mate de beroepskeuze van de meeste ondervraagde vertalers. Wat dat betreft zijn ze zeker niet teleurgesteld in hun keuze. Op zich blijkt het vertalen van literaire teksten inderdaad het nodige plezier te verschaffen. Een vertaler op de twee vindt het wel niet eenvoudig om als literair vertaler een goede reputatie op te bouwen. Dat geldt zelfs nog iets meer voor Vlaamse vertalers. Er moet keihard voor worden gewerkt en volgens vier op de tien vertalers bestaat er in de literaire wereld veel vriendjespolitiek; minder dan tien procent van de vertalers spreekt dat tegen. Toch vindt ruim een op de twee vertalers literatuur vertalen geen ondankbaar werk. 25% ervan vindt dat wel. Iets minder dan de helft van de Vlaamse vertalers vindt literatuur vertalen ondankbaar werk, bijna drie op de tien Vlamingen vinden het zelfs zeer ondankbaar werk.

Zijn er naast geldgewin nog voordelen die literair vertalers belangrijk vinden?

Vertalers, en dan vooral Vlaamse vertalers, lijken een grotere behoefte te hebben aan symbolische waardering. Zeven op de tien Vlaamse vertalers, dit is verhoudingsgewijs dubbel zoveel Vlamingen als Nederlanders, vinden dat ze prominenter op het boekomslag vermeld zouden moeten worden. Een op de drie vertalers, naar verhouding ditmaal slechts iets meer Vlamingen dan Nederlanders, vindt overigens dat vertalers van literair proza dezelfde waardering verdienen als de schrijvers ervan. Slechts ongeveer een op de vier vertalers, relatief gezien meer Nederlanders dan Vlamingen, is het daarmee oneens.

Literair vertalers zijn over het algemeen tevreden wat de persoonlijke erkenning door collega's betreft, Vlamingen evengoed als Nederlanders: nauwelijks een deelnemer op de vijf vindt dat er iets schort aan die erkenning.

Uiteindelijk wegen de niet-materiële voordelen op tegen de praktische problemen van het literair vertalen. Bovendien neemt na verloop van tijd de vertaalexpertise toe en vinden vertalers gemakkelijker hun weg in de literaire wereld. Toch blijven er financiële zorgen bestaan en krijgen heel wat vertalers last van een kennelijk drastisch toegenomen prestatiedwang. Ongeveer een op de vier respondenten klaagt over tijdgebrek. Wat in de eerste twee jaar van de vertaalcarrière nog een individueel probleem leek, blijkt de laatste jaren uit te groeien tot een structureel probleem van de literair vertaler. De werkdruk stijgt en de kwaliteit van het vertaalwerk dreigt erbij in te schieten. Meer dan de helft van de respondenten zegt evenveel appreciatie te krijgen van een niet-literaire uitgever voor een snel vertaald stationsromannetje dan van een literaire uitgever voor een zorgvuldig vertaald meesterwerk uit de wereldliteratuur. Het economische rendement lijkt niet alleen de voorrang te hebben in het boekbedrijf, maar zelfs al het andere te domineren. Van dat brute winststreven voelt de literair vertaler zich het slachtoffer.

Hebben Vlaamse vertalers het moeilijker dan hun Nederlandse collega's?

Literair vertalers vinden in het algemeen dat er tegenwoordig veel en zelfs steeds meer van hen geëist wordt. Bovendien menen Vlaamse vertalers dat ze structureel benadeeld worden. Geen enkele van de Vlaamse vertalers vindt dat ze evenveel kans hebben als hun Nederlandse collega's om opdrachten in de wacht te slepen; slechts één Vlaamse respondent denkt er anders over. Drie Nederlandse vertalers op de vier hebben hierover geen uitgesproken mening, maar het andere kwart is het er wel mee eens. Deze laatsten denken dat Vlamingen het misschien wel een beetje moeilijker hebben, maar toch ook weer niet extreem moeilijk. Voor vier Vlaamse vertalers op de vijf is het gewoon een uitgemaakte zaak: ze hebben het echt veel moeilijker dan hun Nederlandse collega's.

Daar komt nog bij dat de belangrijkste literaire uitgevers in het Nederlands - behalve voor kinder- en jeugdliteratuur en voor strips - in Nederland zijn gevestigd. Alle ondervraagde Vlaamse vertalers zijn het erover eens dat Nederlandse uitgevers liever een Nederlandse vertaler kiezen, en zes op de tien zijn daar zelfs stellig van overtuigd. Drie kwart van de Nederlandse vertalers heeft hier geen mening over, het andere kwart is het ermee eens dat Vlaamse vertalers het moeilijker hebben om in Nederland opdrachten te krijgen.

35% van de Vlaamse vertalers vreest dat Nederlandse vertalers hun Vlaamse collega's van de markt dreigen te verdringen, terwijl een op de vier Vlaamse vertalers het met die stelling pertinent oneens is. Uiteindelijk blijkt 65% van de Vlaamse respondenten er niet echt van overtuigd te zijn dat ze door hun Nederlandse collega's van de markt gestoten worden. Volgens deze ruime meerderheid vormen de Nederlandse vertalers niet het probleem, wel de literaire uitgevers.

Hoe pakken literair vertalers het eerste contact met de uitgever aan?

Uit de enquête blijkt dat Vlaamse vertalers aan het begin van hun carrière uitgevers anders benaderen dan hun Nederlandse collega's. Twee op de drie Nederlandse vertalers vragen als hun carrière begint aan de uitgever of die misschien een vertaalopdracht voor hen heeft, tegenover een Vlaamse vertaler op de tien. Maar de Vlamingen sturen hun uitgever meer dan twee keer zo vaak, ongevraagd, een proefvertaling en ze blijken ook veel meer dan hun Nederlandse collega's een leesrapport te

schrijven voor hun eerste uitgever. Een Vlaamse respondent op de tien biedt zijn eerste vertaalde boek zelf aan bij de uitgever, tegenover een Nederlander op de twintig. Kortom, beginnende Vlaamse literair vertalers stoppen behoorlijk wat werk in het verwerven van een eerste vertaalopdracht. Ze willen zichzelf eerst bewijzen, terwijl de Nederlandse beginnende vertaler van literaire teksten zichzelf gewoon aandient. Geen enkele Vlaamse respondent bleek bij zijn eerste vertaling in een uitgeversbestand te zitten, terwijl dat bij ongeveer 16% van de Nederlandse vertalers wel het geval was.

In welke genres zijn beginnende literair vertalers actief?

Nederlandse beginnende vertalers zijn iets minder kieskeurig wat het te vertalen genre betreft. Ze storten zich in de eerste twee jaar van hun loopbaan niet meteen massaal op bijvoorbeeld de horror- en griezelroman, de (niet-literaire) oorlogsroman of sciencefiction, maar de fantasyliteratuur, de spionageroman en de streek- en familieroman komen wel aan bod. Een op de tien beginnende Nederlandse vertalers kan na twee jaar werkervaring romantische boeken op zijn curriculum vermelden, een op de vijf psychologische thrillers en detectives, een op vier werken uit de categorie 'memoires, egodocumenten en autobiografieën'. Opmerkelijk is dat in deze genres niet één Vlaamse vertaler in de beginperiode van zijn carrière bedrijvig was.

Ongeveer 14% van de Vlaamse en 14% van de Nederlandse vertalers heeft in het begin van zijn carrière een of twee essaybundels vertaald. Ook in de kinder- en jeugdliteratuur gaat het gelijk op: ruim een beginnende vertaler op vijf, Vlaams of Nederlands, vertaalde een of twee kinder- of jeugdboeken. Nog eens 15,7% Vlaming of Nederlander, vertaalde meer dan twee boeken in dit genre. Drie Nederlandse en twee Vlaamse beginnende vertalers waren actief in het genre 'stripboeken en beeldromans'.

Vlaamse vertalers doen het goed in de categorie 'literaire poëzie': een op de vier Vlaamse beginnende vertalers heeft een of twee poëzietitels vertaald, tegenover niet eens een op de tien beginnende Nederlandse vertalers. Er is wat voor te zeggen dat Vlaamse vertalers, die duidelijk ondervertegenwoordigd zijn in de 'minder literaire' genres, toch vooral met de 'echte' literatuur bezig willen zijn. 55% van de beginnende Vlaamse vertalers (tegenover 40% van hun Nederlandse collega's) blijkt in de eerste twee jaar van zijn loopbaan evenwel niet toe te komen aan het vertalen van literaire romans of verhalenbundels. 45% vertaalt wel 'echt literair' proza, waarbij 10% zelfs meer dan twee titels vertaalt. Maar ook dat valt lichter uit dan wat beginnende Nederlandse vertalers presteren: van de 60% die in het begin van zijn vertalerloopbaan literair proza vertaalt, slaagt meer dan 20% erin in die eerste twee jaar meer dan twee literaire romans of verhalenbundels te vertalen.

Wat vinden literair vertalers zelf van het boekenaanbod?

Door de situatie in het begin van hun vertalerloopbaan is wellicht te verklaren waarom Vlaamse vertalers zich ten opzichte van hun Nederlandse collega's benadeeld voelen door 'het systeem'. Het kan ook de nog grotere ergernis aan Vlaamse dan aan Nederlandse kant verklaren over de doorgedreven commercialisering van het boekbedrijf. Ongeveer vier op de tien geënquêteerden (aan Vlaamse kant bijna zes op de tien) vinden dat de aandacht die een boek tegenwoordig in de pers krijgt alleen bepaald wordt door het verwachte verkoopsucces. Minder dan 20% spreekt deze stelling tegen. Bijna zes op de tien respondenten vinden dat alleen bestsellers aandacht krijgen; bij de Vlamingen denken zeven op de tien vertalers dat, en bijna drie Vlaamse vertalers op de tien beschouwen die stelling zelfs als onomstotelijk.

Vertalers zijn over het algemeen niet ontevreden zijn over de literaire kritiek in kranten en tijdschriften, maar toch blijkt nog geen 15% van de geënquêteerden (en niet eens een op de tien Vlaamse vertalers) zich niet te storen aan de doorgedreven commercialisering van het boekbedrijf. Ook het steeds groter wordende boekenaanbod vinden ze geen goede zaak. Uitgevers, zo menen twee op de drie respondenten, geven te veel middelmatige boeken uit. En ook hiervan zijn de Vlaamse literair vertalers iets meer overtuigd dan hun Nederlandse vakgenoten.

2.3 Het informatiegedrag van literair vertalers en hun concrete behoeften

Waar haalt een literair vertaler informatie over zijn vakgebied?

Vertalers gaan in het overaanbod van boeken op zoek naar het literair meest waardevolle. Daarvoor gebruiken ze verschillende informatiebronnen, van (kwaliteits)kranten, literaire tijdschriften en vaktijdschriften over de (kwaliteits)boekhandel tot de bibliotheek. Over deze 'klassieke' informatiebronnen zijn vertalers gematigd tevreden. Dat geldt in ongeveer gelijke mate voor Vlaamse en Nederlandse deelnemers aan de enquête.

Een andere belangrijke informatiebron is het internet. Elke literair vertaler gebruikt het minstens een paar keer per week, acht op de tien respondenten (iets meer Nederlanders dan Vlamingen) gebruiken het zelfs elke dag. Een kleine helft van de ondervraagden (ditmaal iets meer Vlamingen dan Nederlanders) vindt dat de opkomst van internet de informatievoorziening over literatuur sterk heeft verbeterd, maar opvallend is dat ruim 40% van de geënquêteerden hierover nog geen helder oordeel heeft. Bovendien hebben heel wat vertalers van literaire teksten geen uitgesproken mening over de informatieve waarde van internetsites, al lopen de meningen hierover in Noord en Zuid wat uiteen. Het valt op dat meer dan de helft van de Vlaamse vertalers het informatieaanbod over boeken via het net wel interessant vindt, terwijl aan Nederlandse kant geen drie op de tien ondervraagden er zo over denken. Een kwart van de Nederlandse vertalers vindt dit informatieaanbod zelfs weinig interessant.

Websites over boeken, literatuur en schrijvers zijn in ieder geval populair bij literair vertalers. Ongeveer een vertaler op de vier raadpleegt dergelijke sites minder dan een keer per maand, maar bijna de helft van de Vlaamse vertalers maakt dan weer een paar keer per week of zelfs elke dag gebruik van deze 'literaire' sites, tegenover een Nederlandse vertaler op de drie. Kortom, als de gemiddeld ook wat jongere Vlaamse vertaler literaire websites raadpleegt, dan doet hij dat intensief. Een Nederlandse vertaler op de twee maakt slechts een paar keer per maand gebruik van deze informatiebron.

Bij welke organisaties hoopt een literair vertaler specifieke informatie te vinden?

Naast websites over boeken, literatuur en schrijvers krijgen sites van organisaties in het literaire veld regelmatig bezoek van literair vertalers. Vlaamse vertalers raadplegen vooral websites in het domein .be, Nederlandse in het domein .nl. Uitzonderingen op deze regel zijn de druk bezochte sites van de Nederlandse Stichting Lezen, de Nederlandse Koninklijke Bibliotheek en vooral het Nederlands Fonds voor de Letteren, die het ook bij Vlaamse literair vertalers goed doen. Eveneens populair, iets meer voor Vlaamse dan voor Nederlandse literair vertalers, is de website van het Expertisecentrum Literair Vertalen (vroeger: Steunpunt Literair Vertalen).

Dat de laatste twee sites populair zijn, heeft ongetwijfeld alles te maken met wat literair vertalers aanduiden als hun belangrijkste informatiebehoefte: informatie over de financiële aspecten van het literaire vertalen, met betrekking tot honorering, gangbare tarieven en contracten. De meeste Nederlanders zijn op dit punt redelijk tevreden over het informatieaanbod, terwijl maar liefst een Vlaming op de twee dat aanbod ondermaats vindt. Over subsidieregelingen zegt een meerderheid van de respondenten (Nederlanders én Vlamingen) momenteel voldoende informatie terug te kunnen vinden. Vlamingen blijken meer behoefte te hebben aan informatie over subsidie- en royaltyregelingen dan hun Nederlandse collega's.

Daarnaast hebben de deelnemers aan de enquête behoefte aan informatie over, in volgorde van de door hen aangegeven belangrijkheid:

1. recente ontwikkelingen in de literaire wereld,
2. werkervaringen van andere vertalers,
3. mogelijke vertaalopdrachten.

In Vlaanderen is er de meeste behoefte aan extra informatie hierover, vooral over het laatste punt: een Vlaamse vertaler op de twee zegt meer te willen weten over het aanbod van literaire vertaalopdrachten. Eveneens een op de twee Vlaamse vertalers vindt informatie hierover momenteel ronduit ondermaats (tegenover toch ook vier Nederlandse vertalers op de tien) en maar één Vlaamse

respondent is op dit gebied meer dan alleen maar een beetje tevreden. In het verstrekken van deze en andere informatie lijkt een belangrijke rol weggelegd te zijn voor een drietal organisaties in het literaire veld die nu al niet meer weg te denken zijn uit het leven van de Vlaamse en Nederlandse literair vertaler.

2.5 Organisaties in het literaire veld en de literair vertaler

Welke organisaties in het literaire veld vindt de literair vertaler belangrijk?

Drie spelers in het literaire veld spelen een eerder bescheiden maar niet onbelangrijke rol voor literair vertalers: de Taalunie, het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds, en LIRA. Daarnaast zijn er drie organisaties waarmee vertalers regelmatig contact zoeken: het Nederlands Fonds voor de Letteren, het Vlaams Fonds voor de Letteren en het Expertisecentrum Literair Vertalen.

Met het Nederlands Fonds voor de Letteren, volstrekt onbekend slechts bij één Vlaming en één Nederlander in de enquête, heeft meer dan de helft van de respondenten ooit contact gezocht: vier op de tien Vlaamse vertalers en zes op de tien Nederlandse vertalers. Met het Vlaams Fonds voor de Letteren, in de enquête volstrekt onbekend bij één Vlaamse en zeventien Nederlandse vertalers, heeft 'slechts' een Nederlander op de vijf contact opgenomen; bijna vier op de tien Nederlandse respondenten blijken van het Vlaamse Fonds alleen maar de naam te kennen, niet de activiteiten. Ondertussen trad wel 65% van de geënquêteerde Vlaamse vertalers met 'zijn' Fonds in contact.

Bij de letterenfonds vindt de literair vertaler informatie over aanvullende honoraria, (project)werkbeurzen, reisbeurzen en stimuleringsubsidies, bij het Expertisecentrum Literair Vertalen kan hij terecht voor concrete opleiding, deskundigheidsbevordering en intensieve begeleiding. Een vertaler op de vijf kent het Expertisecentrum (nog) niet, terwijl een op de vijf Nederlandse en bijna twee op de vijf Vlaamse respondenten wel de naam maar niet de activiteiten van deze organisatie kennen. Daar zit dus nog groei in. Maar nu al geniet het Expertisecentrum veel krediet in het literaire veld.

Het Expertisecentrum Literair Vertalen zou kunnen uitgroeien tot een echt forum voor literair vertalers in Vlaanderen en Nederland. Heel mooi zou zijn als het gegevens kan verzamelen en op een overzichtelijke manier aanbieden over in Vlaanderen en Nederland actieve vertalers (incl. curriculum en actuele beschikbaarheid) en het actuele aanbod van literaire vertaalopdrachten. Ook de uitgeverijen zouden veel hebben aan zo'n database. Een verder uitgebouwd Expertisecentrum zou voor alle literair vertalers een prima zaak zijn, vooral voor de Vlaamse vertalers, die zich in hun contacten met het uitgeversbedrijf al of niet terecht structureel benadeeld voelen.

2.6 Besluit

Op de Nederlandstalige literaire markt zijn naar verhouding minder Vlaamse dan Nederlandse vertalers van literatuur actief. Die Vlaamse vertalers investeren minder werktijd in het vertalen van literaire teksten omdat er niet een op de twee literair vertaler in hoofdberoep is. Zelf klagen de Vlaamse respondenten in deze enquête over het feit dat ze als literair vertaler minder gemakkelijk aan de bak komen dan hun Nederlandse collega's. Uit de enquête blijkt dat Vlamingen geen groter marktaandeel veroveren op hun Nederlandse concurrenten naarmate hun literaire vertaalcarrière vordert. Nederlandse vertalers van literatuur doen het na de beginjaren van hun carrière net nog iets beter dan hun Vlaamse collega's. Volgens deze laatste ligt het probleem niet bij hun Nederlandse collega's en ook niet bij hun vooropleiding of hun (theoretische) kennis van het literaire veld, maar bij de uitgevers. Die overwegend Nederlandse uitgevers van naar het Nederlands vertaalde literatuur zouden bij voorkeur Nederlandse literair vertalers engageren. Onduidelijk blijft voorlopig óf dat werkelijk zo is en als dit inderdaad het geval is, waarom dan wel.

Zijn Vlaamse vertalers niet assertief genoeg? Schort er iets aan de manier waarop ze uitgevers benaderen? Onderhoudt het Nederlandse uitgeversbedrijf nu eenmaal betere contacten met Nederlandse onderwijsinstellingen dan met Vlaamse hogescholen en universiteiten? Beschikken de Vlaamse vertalers niet over de juiste tussenpersonen? Of is er voor een vertaling uit een vreemde taal misschien extra redactiewerk nodig als de vertaler een Vlaming is, omdat zijn Nederlands stroever, te sterk regionaal gekleurd of niet altijd grammaticaal correct is? Voor een antwoord op die vragen is verder onderzoek nodig, onder meer in de vorm van focusgroepen.

Hoofdstuk 3

Wat vinden uitgevers van de literair vertalers met wie ze werken?

3.1 Onderzoek onder uitgevers naar vertalers

Hoofdstuk 2 van deze publicatie behandelt de enquête die in 2005 uitgevoerd werd onder literair vertalers in het Nederlands. 157 in Nederland en Vlaanderen actieve vertalers werkten eraan mee. De uitkomsten van dit onderzoek vroegen om een aanvullend onderzoek naar het perspectief van de uitgevers. Daarom volgde in 2007 een kwalitatief onderzoek dat inzicht moest bieden in de standpunten van literaire uitgevers ten aanzien van vertalers. Francine Smink interviewde negen uitgevers uit Nederland en Vlaanderen aan de hand van een uitgebreide vragenlijst. Deze vragenlijst kwam tot stand op initiatief van de Beleidsraad van het Expertisecentrum Literair Vertalen (de Nederlandse Taalunie, het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds, Stichting Fonds voor de Letteren en het Vlaams Fonds voor de Letteren).

De negen uitgevers behoren tot de vooraanstaande spelers in het Nederlandse taalgebied op het gebied van literaire vertalingen. Ze vertelden uitvoerig en open over de rol van vertalers binnen hun literaire bedrijf; hoe ze vertalers zoeken, hoe ze met hen samenwerken, de controle van de kwaliteit, de betaling, de waardering. De meningen, opvattingen en citaten zijn in dit verslag volgens afspraak geanonimiseerd. Drie van deze negen uitgevers brengen per jaar maximaal tien nieuwe vertaalde titels (dus herdrukken niet meegerekend), twee brengen er per jaar 20-40, en vier brengen per jaar 60-120 nieuwe vertaalde titels. Zij beslaan daarmee een substantieel deel van de markt van het vertaalde literaire boek.

De uitgevers en/of redacteuren die meewerkten zijn verbonden aan de volgende uitgeverijen:

- Ambo/Anthos, Amsterdam
- Athenaeum-Polak & Van Gennep, Amsterdam
- De Bezige Bij, Amsterdam
- Clavis, Amsterdam
- De Geus, Breda
- Houtekiet, Antwerpen
- Manteau, Antwerpen
- Meulenhoff, Amsterdam
- Uitgeverij P, Leuven.

3.2 Het standpunt van de uitgevers

Naar eigen zeggen hebben literair vertalers niet voor het gemakkelijkste beroep gekozen. In de beginjaren is het lastig om voldoende opdrachten te krijgen en ervaring op te doen. Daarna blijft het moeilijk om er voldoende inkomen mee te verwerven. Vlaamse vertalers lijken het op alle fronten moeilijker te hebben dan hun Nederlandse collega's. Deze resultaten roepen vragen op over de standpunten van de uitgevers. Hoe staan zij, als belangrijkste opdrachtgevers, tegenover deze beroepsgroep? Een ronde langs negen literaire uitgevers in Nederland en Vlaanderen moet licht werpen op de rol van de vertalers in het literaire bedrijf.

Hoe gaat een uitgever op zoek naar een literair vertaler?

Alle geïnterviewde uitgevers werken met een vaste pool van vertalers en koppelen bij voorkeur een vaste vertaler aan een auteur. Dat neemt niet weg dat iedere uitgever van tijd tot tijd op zoek moet naar een beschikbare vertaler. Op één uitgever na geldt dit niet voor het Engels; in die taal zijn zo veel vertalers actief, dat er altijd wel iemand beschikbaar is. (Maar er wordt hierover ook opgemerkt:

iedereen denkt te kunnen vertalen uit het Engels.)

Op zoek naar een vertaler gaan de uitgevers in eerste instantie te rade bij andere vertalers en bij collega's; het via-via-circuit dus. Vaak levert dat iemand op. Een enkeling belt met de literaire fondsen. Uitgevers kennen de lijst van vertalers die de Vereniging van Letterkundigen (de grootste Nederlandse vakbond van literair vertalers) samenstelt en gebruiken die ook. Verder passen ze verschillende creatieve methodes toe om aan informatie te komen: zo zoekt een enkele uitgever naar namen van vertalers in boeken in de boekhandel; om aan Turkse vertaler te komen bezocht een uitgever een presentatie van een literair themanummer over Turkije, in de hoop om contacten te leggen; en op zoek naar een vertaler nam een uitgever contact op met een ambassade.

De uitgevers ervaren het werken met een nieuwe vertaler als 'een risico', omdat je niet weet wie je in huis haalt. Een proefvertaling laten maken kost tijd, maar weegt zeker op tegen de vertraging die een slechte vertaling oplevert.

Drie uitgevers geven aan behoefte te hebben aan een 'keurmerk' voor vertalers: dat zou bijvoorbeeld gegeven kunnen worden aan een vertaler die een mentoraat heeft gevolgd en enkele vertalingen heeft gemaakt, dus in samenspraak tussen het Expertisecentrum Literair Vertalen en de uitgever. Daarop vooruitlopend lijkt het verstandig dat vertalers zelf actiever zijn in het regelen van referenties. Zeker bij een (nog) korte cv telt mee hoe het vertaalproces is verlopen en of de vertaler in kwestie bijvoorbeeld cursussen volgt of met een mentoraat gewerkt heeft.

Wie bepaalt welk boek vertaald wordt?

Met name in de meer 'exotische' talen leiden tips van vertalers regelmatig tot uitgaven. Dat geldt dus niet voor Engelse, Franse of Duitse titels, maar voor titels uit bijvoorbeeld het Portugees, het Tsjechisch, het Pools en de Scandinavische talen. Voor vertalers uit de meer 'buitenissige' talen loont het dus om proactief te zijn.

Vier grotere uitgevers (zij brengen 60 vertaalde titels of meer per jaar) werken met scouts in het buitenland, meestal Engeland en Amerika, soms Frankrijk. Ook buitenlandse literaire agenten spelen een belangrijke rol in het aandragen van titels. Sommige uitgevers willen alleen boeken uitgeven die ze zelf hebben kunnen lezen, al is het in een Duitse of Franse vertaling, om niet afhankelijk te zijn van de mening van een proeflezer. Dit heeft niets te maken met wantrouwen tegen proeflezers; meer met het serieus nemen van het eigen vak. Een boek uitgeven is (financieel) risico nemen; de uitgevers in kwestie willen zelf alle argumenten kunnen geven voor het nemen van dat risico.

Voor welke talen is het moeilijker een vertaler te vinden?

Er is een verschil tussen Engels en de andere talen: 'alles buiten Engels is meteen een kleine groep en dus lastiger'. Genoemd zijn: Perzisch, Swahili, Vietnamees, Spaans, Italiaans, Portugees, Zuid-Afrikaans, Koreaans, Hebreeuws, Arabisch, Hongaars, Tsjechisch, Chinees, Turks, Sanskriet, IJslands, Japans, Farsi, Roemeens.

Eén uitgever zegt dat hij vertalers uit het Arabisch een jaar lang de garantie op werk geeft, opdat ze maar aan het vertalen blijven en er niet het bijltje bij neergooien bij gebrek aan opdrachten.

Welke vertaler voor welk genre?

De geïnterviewde poëzie-uitgever zegt dat het voor het vertalen van poëzie noodzakelijk is dat de vertaler zelf dichter is. Bij jeugdliteratuur (slechts één uitgever) is het belangrijk dat de vertaler zich kan identificeren met de doelgroep en zich kan inleven. Bovendien moet hij of zij begrijpelijk kunnen schrijven voor kinderen, die minder uit de context kunnen halen dan volwassenen en minder leeservaring hebben. Voor non-fictie geldt dat de kwaliteit en 'naam' van de vertaler minder belangrijk is dan voor literaire titels.

Hoe belangrijk is ervaring bij literaire vertalen?

Voor alle uitgevers is de kwaliteit van een vertaler de belangrijkste reden om met hem of haar in zee te gaan. Prettig om mee samen te werken wordt ook als reden genoemd, en een aantal keren het feit dat iemand snel kan werken. Opvallend: over ervaring wordt heel verschillend geoordeeld: twee uitgevers

vinden dat totaal niet belangrijk, om de simpele reden dat iedere vertaling gewoon goed moet zijn. De anderen vinden het in meer of mindere mate belangrijk, meestal omdat 'ervaren vertalers beter zijn' (3x), en je 'minder risico loopt'. Maar als een vertaler sterk door iemand wordt aanbevolen, telt die vertaalervaring alweer een stuk minder. Dit toont ook weer het belang van referenties aan. Opmerkelijk in deze beroepsgroep is dat ervaren vertalers niet beter betaald worden dan onervaren vertalers. Dit heeft te maken met het modelcontract en de vaste vergoeding per woord. Slechts bij uitzondering worden vertalers van naam beter beloond.

Hoe gaan uitgevers om met kwaliteit?

Vertalers moeten 'op handen gedragen' worden, zegt een uitgever. 'We moeten blij zijn dat er mensen zijn die het willen doen', zegt een ander. En: 'Het is monnikenwerk van academisch niveau, dat niet goed wordt betaald.'

Vrijwel unaniem zijn de uitgevers van mening dat de kwaliteit van vertalingen in het Nederlands hoog is. 'De meeste vertalers zijn goed, en sommigen heel goed.' Maar dat neemt niet weg dat iedereen bij collega-uitgeverijen boeken ziet verschijnen die te snel vertaald zijn en soms zelfs 'wemelen' van de fouten. Vlaamse uitgevers ervaren die tijddruk nauwelijks: die is er vooral bij de Nederlandse uitgeverijen, en dan met name bij de uitgevers van Angelsaksische literatuur. Die boeken moeten immers bij voorkeur in vertaling verschijnen vóór het origineel. Die uitgevers zijn dan ook van mening dat de werkdruk voor vertalers de afgelopen jaren sterk gestegen is. Volgens een van hen geldt dat echter voor het gehele literaire bedrijf, mede als gevolg van de vele titels die verschijnen.

Welk traject legt een vertaling af?

Alle uitgevers geven aan een intensief traject van redactie, persklaar maken, correctie en overleg met de vertaler te volgen. Eén uitgever schetst dit als het 'ideale' proces, maar geeft direct aan dat dit als gevolg van tijdsdruk niet altijd lukt. Hij noemt als 'grootste taboe' binnen de uitgeverwereld dat niet iedere vertaling van A tot Z gelezen wordt met het origineel ernaast. Eén uitgever geeft aan dat als de redactie vindt dat een vertaling er 'goed uitziet' (niet te letterlijk en niet te vrij, goed Nederlands), deze nooit helemaal doorgenomen wordt, simpelweg omdat dat te veel werk is. Bij deze uitgeverij gaat de vertaling alleen bij twijfel aan de kwaliteit van de vertaling naar een persklaarmaker, anders direct naar de zetter (en corrector).

Persklaar maken en correctierondes vinden met een enkele uitzondering buiten de deur plaats. Een uitgever noemt het een 'grote zorg' dat de kwaliteit (steeds meer) buiten de deur georganiseerd wordt (moet worden). Eén uitgever geeft dan ook aan het persklaar maken en de correctie zelf te doen, om kosten te besparen maar ook omdat hij dat niet altijd buitenshuis durft te laten doen. Waarschijnlijk is het niet toevallig dat dit een uitgeverij betreft die minder dan tien vertaalde titels per jaar uitbrengt; bij tientallen titels per jaar is dit waarschijnlijk onmogelijk. Daar tegenover stelt dezelfde uitgever dat je aan een goede vertaling meestal minder werk hebt dan aan een origineel manuscript, omdat de meeste vertalers het Nederlands uitstekend beheersen en mooi schrijven.

Iedereen beoordeelt de vertaling wel met het origineel 'ernaast'. Soms beheersen de correctoren de taal waarin het boek oorspronkelijk is verschenen. Eén uitgever geeft aan dat alleen bij twijfel het origineel erbij genomen wordt. Een uitgever geeft aan dat hij de kwaliteit beoordeelt aan het Nederlands van de vertaling.

Hoe belangrijk is de kwaliteit van redacteurs, persklaarmakers en correctoren?

Twee uitgevers geven aan dat redacteurs niet altijd in staat zijn de kwaliteit van een vertaling goed te beoordelen. En ook persklaarmakers en correctoren noemen zij van wisselende kwaliteit. Meestal werken de uitgevers zo veel mogelijk met een vaste ploeg, vergelijkbaar met een vaste ploeg vertalers. Beide uitgevers pleiten trouwens voor opleidingen voor redacteurs, correctoren en persklaarmakers. De geïnterviewde uitgevers hebben allemaal een naam hoog te houden. Iedereen signaleert bij collega-uitgevers zo nu en dan vertalingen van slechte kwaliteit. Over de kwaliteit van hun eigen boeken zeggen de meesten: beter kan het altijd, maar dan hebben we het over de gradatie 'van goed naar heel goed', en niet van 'slecht naar beter'.

Hoe graag werken uitgevers met Vlaamse vertalers?

Twee uitgevers, een Nederlandse en een Vlaamse, geven aan zelden tot nooit met Vlaamse vertalers te werken. Bij de Nederlandse uitgeverij in kwestie is dat eigenlijk nooit een onderwerp geweest; die Vlaamse vertalers dienen zich niet aan en bovendien is het onlogisch: een Vlaamse vertaler vertaalt immers in het Vlaams, en niet in het Nederlands.

De Vlaamse uitgever in kwestie heeft er wel een uitgesproken mening over: een boek voor de Nederlandse markt moet vertaald worden door een Nederlander. Lezers houden niet van 'gezellig' Vlaams, dus dat moet je er allemaal 'uit' redigeren, en waar ben je dan mee bezig? Een vertaler moet de taal waarin hij vertaalt perfect beheersen, en Vlaamse vertalers beheersen het Nederlands niet voldoende (met als uitzondering enkele gerenommeerde vertalers als Claes, maar daar werkt deze uitgever niet mee). De uitgever: 'Dit is niet oneerlijk, dit is gewoon zo. De periferie moet toegeven aan het centrum.' Bovendien is het helder voor de boekhandelaren, die 'sceptisch zijn tegenover alles wat uit Vlaanderen komt'.

De anderen zeven uitgevers werken dan wel met Vlaamse vertalers, maar daar zijn kanttekeningen bij te plaatsen. Bij een van huis uit Vlaamse uitgeverij werken ze met Vlaamse vertalers, maar niet van harte. Er is intern ook altijd veel discussie over. Niet omdat de lezers er zo veel moeite mee zouden hebben, maar omdat de boekhandel altijd sceptisch reageert als er een Vlaamse vertaler aan te pas is gekomen. Het kost twee keer zoveel tijd om een Vlaamse vertaling te redigeren en persklaar te maken dan een Nederlandse, want: 'Al het Vlaams moet eruit!'

Een andere uitgever is persoonlijk van mening dat een vertaling niet 100 procent puur Nederlands hoeft te zijn, maar als standaardregel bij zijn uitgeverij geldt dat al het Vlaams eruit moet. Bovendien werken zij met een vaste pool van 40 tot 50 vertalers, maar daar zit geen enkele Vlaming tussen.

Een Vlaamse uitgeverij werkt met Vlaamse vertalers, maar dan komt er wel altijd een Nederlandse persklaarmaker aan te pas. Drie Nederlandse uitgevers werken naar volle tevredenheid met Vlaamse vertalers. Een geeft aan dat lezers geen probleem hebben met Vlaamse elementen, en dat taal 'levend' is en de samenleving moet representeren. Een ander geeft aan dat er altijd meer redigeerwerk aan vast zit omdat geen enkele Vlaming het Noord-Nederlands beheerst. Hij werkt echter meestal met vertalers die tot 'de top' behoren en die kwaliteit leveren die boven elke twijfel staat. De andere uitgever is van mening dat lezers beslist moeite hebben met Vlaamse woorden en zinswendingen, maar dat die er gemakkelijk uit te halen zijn.

Al met al is het beeld duidelijk: uitgevers vinden dat Vlaamse vertalers moeten proberen het Nederlands zo goed mogelijk te beheersen. Principieel vasthouden aan afkeer van 'taalimperialisme' is gewoonweg onverstandig als je een vertaalcarrière ambieert.

Hoe ziet de financiële kant van de zaak eruit?

Op twee Vlaamse uitgevers na betalen de uitgevers volgens het modelcontract. Een van die twee betaalt de vertaler een bedrag per gedicht, tenzij hij geen subsidie krijgt; dan betaalt hij de vertaler 5% per verkocht exemplaar. De andere uitgever geeft kinder- en jeugdliteratuur uit en spreekt een vaste vergoeding per boek af die onder het woordtarief uit het modelcontract zit. Royalty's betaalt deze uitgever nooit. Hij wil wel 'netjes' betalen, maar komt hier tot nog toe mee weg omdat vertalers van kinderboeken het er vaak bij doen, als 'hobby'. De vertalers vragen er echter steeds vaker wel naar (Nederlandse trouwens vaker dan Vlaamse), omdat ze zonder modelcontract geen subsidie krijgen. Deze uitgever is dan ook van plan volgens het modelcontract te gaan werken. De vertalers kennen inmiddels het klappen van de zweep als het gaat om het krijgen van subsidies; uitgevers hoeven hierover nauwelijks te informeren of actie in die richting te stimuleren.

Verdiene vertalers te weinig?

Zonder uitzondering zijn de uitgevers van mening dat vertalers weinig verdienen. Het is een academisch metier, maar dat zie je niet terug in de beloning. Maar ook hier weer kanttekeningen:

vertalers krijgen in ieder geval altijd betaald voor het werk dat ze doen, in tegenstelling tot auteurs die het van royalty's moeten hebben. Verkoopt een boek niet goed, dat heeft een vertaler toch zijn deel gehad, maar de auteur bijt op een houtje. Ook wordt gezegd dat persklaarmakers en correctoren nóg slechter verdienen en dat in het boekenvak sowieso niet fors verdiend wordt. De subsidieregelingen maken dat vertalers nog een redelijk inkomen kunnen verwerven. Die subsidies houden de sector in stand, en dat vinden alle uitgevers terecht.

Iedereen geeft aan dat ze vertalers niet méér kunnen betalen, al zouden ze willen. De vertaling is voor een uitgever 'de grootste kostenpost', een uitgave die je moet maken zonder dat er ook maar iets verdiend is en in sommige gevallen ook zonder dat er uitzicht is op inkomsten. Met name bij boeken van debutanten komt de calculatie zelden boven de o uit. Om iets aan een boek te verdienen moeten er minimaal 4000 exemplaren van verkocht worden, en dat lukt natuurlijk lang niet altijd.

Op het moment dat de uitgevers worden ondervraagd, is er nog onduidelijkheid over de ontwikkelingen rond de Nederlandse Mededingingsautoriteit en het minimum vertaaltarief. Geen enkele uitgever laat zich uit over een eventuele vaste vergoeding. Iedereen wacht af.

Hebben uitgevers waardering voor de literair vertalers met wie ze werken?

Vertalers worden door de uitgevers hoog gewaardeerd. Een opvallende uitspraak ter zake: 'We moeten vertalers op handen dragen.' De kwaliteit van de meesten is goed, en van sommigen heel goed. De meeste uitgevers onderhouden goede relaties met de vertalers, nodigen ze uit bij auteursbezoeken en andere gelegenheden. Een uitgever zegt dat hij met vertalers omgaat als waren het auteurs. Slechts één uitgever (een andere) noemt de vertalers op het omslag van de boeken. De anderen doen dat niet en geven als reden op dat de cover dan te 'vol' wordt (een esthetisch argument), zeker als er ook nog een quote uit de pers op komt te staan. Uitgevers die werken met gerenommeerde vertalers besteden wel extra aandacht aan hun namen in de publiciteit. Maar voor de overgrote meerderheid staat vast dat vertalers hun werk in stilte achter de schermen verrichten.

Zijn uitgevers bekend met het Expertisecentrum Literair Vertalen?

Vijf van de 9 uitgevers kennen de activiteiten van het Expertisecentrum of minstens de mentoraten en zijn er vol lof over. Er is er zelfs een die bij gelegenheid een mentoraat als eis stelt om een nieuwe literair vertaler een vertaling te gunnen.

Aan welke informatie over literair vertalen en literair vertalers hebben uitgevers behoefte?

Hierover zijn de meningen verdeeld. De meeste uitgevers leggen persoonlijke contacten met vertalers, niet via een database. Een forum is volgens bepaalde uitgevers vooral interessant voor de literair vertalers zelf. Informatie over de beschikbaarheid van vertalers en over nieuwe vertalers zou wel handig zijn. Ook een keurmerk voor literair vertalen zouden een aantal uitgevers interessant vinden.

3.3 Besluit

Uit de interviews blijkt dat uitgevers veel waardering hebben voor de literair vertalers met wie ze samenwerken. Opvallend is dat de ervaring van literair vertalers niet financieel beloond wordt. Uitgevers zouden een keurmerk voor literair vertalen wel handig vinden. Bovendien vragen ze aandacht voor de opleiding van redacteuren en persklaarmakers/correctoren. Uitgevers zien wel iets in een verdere uitbouw van het Expertisecentrum Literair Vertalen met een database waarin ze de beschikbaarheid van literair vertalers kunnen checken, nieuwe vertalers zoeken en nagaan welke boeken gevestigde vertalers vroeger al vertaald hebben.

Hoofdstuk 4

Samenvatting

In 2005 werd er een enquête gehouden onder literair vertalers die actief zijn in Nederland en Vlaanderen. Ze antwoordden op vragen over de factoren die een invloed hebben op hun vertalerloopbaan, over hun behoefte aan informatie en over de rol die literaire organisaties voor hen vervullen. In aanvulling op dat onderzoek werden in 2007 literaire uitgevers in Nederland en Vlaanderen geïnterviewd over hun samenwerking met literair vertalers.

Literair vertalers leveren een belangrijke bijdrage tot de Nederlandstalige boekenmarkt. In verhouding zijn er meer Nederlandse vertalers actief dan Vlaamse. Bovendien vinden Vlaamse literair vertalers dat ze moeilijker toegang krijgen tot het veld dan hun Nederlandse collega's, wat volgens hen te wijten is aan de gewoonten in de literaire uitgeverwereld.

Zowel Nederlandse als Vlaamse literair vertalers vinden de start van hun carrière stroef. Ook later in hun carrière is het financieel geen vetpot, maar het plezier in taal, het mogen spelen met woorden en de liefde voor literatuur en het boek maken veel goed. Toch is er ergernis over wat zij ervaren als de doorgedreven commercialisering van het boekbedrijf: de werkdruk wordt steeds groter en dat zou de kwaliteit van de vertalingen wel eens kunnen beïnvloeden.

Vlaamse en Nederlandse literair vertalers hebben duidelijk behoefte aan een forum waarop ze ervaringen kunnen uitwisselen. Ook bijscholing en deskundigheidbevordering zijn zeer welkom. Bovendien kunnen vertalers, vooral beginnende, hulp gebruiken om toegang te krijgen tot uitgeverijen.

Uitgevers hebben naar eigen zeggen veel waardering voor de literair vertalers met wie ze samenwerken. Nieuwe vertalers zoeken is vaak een probleem en zelfs een risico. Vandaar dat heel wat uitgevers wat zien in een keurmerk voor literair vertalers. Ook het mentoraat zoals het Expertisecentrum Literair Vertalen dit aanbiedt, is voor uitgevers interessant.

Hoewel uitgevers het vaak moeten hebben van persoonlijke contacten met hun literair vertalers, bestaat er wel behoefte aan informatie die gemakkelijk geraadpleegd kan worden. Dat zou kunnen in de vorm van een database met de beschikbaarheid van vertalers, met informatie over nieuwe vertalers en over wat gevestigde vertalers al vertaald hebben.

Literatuur

Humbeeck, K., Van Sprundel, I. e.a. (2006). *Informatie-uitwisseling in het literaire veld in Vlaanderen en Nederland - deelonderzoek: literaire vertalers*. Universiteit Antwerpen - Erasmus Universiteit Rotterdam. www.taalunieversum.org/literatuur/publicaties/

Humbeeck, K. (2006), *Literaire vertalers naar het Nederlands: een veldanalyse*. In: *Filter*, jrg.13, nr. 2, p. 6-16.

Bijlage: nuttige adressen

Beroepskunstenaar.nl

Postbus 2617 - 1000 CP AMSTERDAM - Nederland
31-20-5352505 - info@kunstenaarsenco.nl

Boek.be

Te Boelaerlei 37 - B-2140 BORGERHOUT - België
32-3-2876676 - info@boek.be

Diapason Vlaamse Vereniging Literaire Vertalers vzw

Kroonlaan 125/2 - B-1050 BRUSSEL - België
32-2-5130096 - bvonck@yahoo.fr

Fonds voor de Letteren

Huddestraat 7 - 1018 HB AMSTERDAM - Nederland
31-20-6235708 - info@fondsvoordeletteren.nl

Koninklijke Bibliotheek

Postbus 90407 - 2509 LK DEN HAAG - Nederland
31-70-3140497 - info@kb.nl

Koninklijke Bibliotheek van België

Keizerslaan 4 - B-1000 BRUSSEL - België
32-2-5195311 - contacts@kbr.be

Nederlands Genootschap van Tolken en Vertalers

Postbus 77 - 2300 AB LEIDEN - Nederland
31-71-5249360 - ngtv@ngtv.nl

Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds

Singel 464 - 1017 AW AMSTERDAM - Nederland
31-20-6206261 - h.proepper@nlpvf.nl

Nederlandse Taalunie

Postbus 10595 - 2501 HN DEN HAAG - Nederland
31-70-3469548 - info@taalunie.org

PEN Vlaanderen

Dr. Laportalaan 26 - B-2500 LIER - België
32-3-4884363 - penvl@skynet.be

Prins Bernhard Cultuurfonds

Postbus 19750 - 1000 GT AMSTERDAM - Nederland
031-20-5206130 - lk@cultuurfonds.nl

Reprobel

De Brouckèreplein 12 - B-1000 BRUSSEL - België
32-70-233278 - vragen@reprobel.be

Sabam

Aarlenstraat 75-77 - B-1040 BRUSSEL - België
32-2-2868211 - info@sabam.be

Steunpunt Literair Vertalen Universiteit Utrecht

Trans 10 - 3512 JK UTRECHT - Nederland
31-30-2536026 - Steunpunt.LiterairVertalen@let.uu.nl

Stichting Lezen

Nieuwezijds Voorburgwal 328 G - 1012 RW AMSTERDAM - Nederland
31-20-6230566 - info@lezen.nl

Stichting Literaire Rechten Auteurs (LIRA)

Postbus 3060 - 2130 KB HOOFFDORP - Nederland
31-23-7997806 - lira@cedar.nl

Vereniging van Schrijvers en Vertalers

De Lairessestraat 125 - 1075 HH AMSTERDAM - Nederland
31-20-6240803

Vereniging van Vlaamse Letterkundigen

Sporthalplein 201 - B-2610 WILRIJK - België
32-3-2190396 - letterkundigen-vvl@scarlet.be

Vlaams Fonds voor de Letteren

Generaal Van Merlenstraat 30 - B-2600 BERCHEM - België
32-3-2703161 - info@vfl.be

adres

Lange Voorhout 19
Postbus 10595
2501 HN Den Haag
Nederland

telefoon

+ 31 70 346 95 48

fax

+ 31 70 365 98 18

e-mail

info@taalunie.org

internet

www.taalunieversum.org